

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ В ІСТОРІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (XIX – початок XX ст.)

В статті представлені результати ретроспективного дослідження процесу становлення вищої професійної освіти вчителів іноземних мов (стародавніх і нових) та особливостей змістовного і організаційного його компонентів в історії діяльності історико-філологічних факультетів університетів Харкова, Києва та Одеси, з часу їх заснування в XIX ст. і до моменту реорганізації в 1920 р.

Історіографічна традиція дослідження процесу становлення і розвитку системи вищої педагогічної освіти в Україні з часу відродження національної науки і школи в статусі державної набуває все більшої актуальності завдяки зростаючим можливостям реалізації її двовекторної спрямованості в часі. У своєму ретроспективному напрямку вона звільняється від політично заангажованого і враженого комплексом меншовартості погляду на здобутки минулого. У напрямку перспективи ця традиція виступає як скарбниця досвіду, яка дозволяє порівнювати і оцінювати взаємодію різноманітних чинників у складі сучасних проектів реорганізації вітчизняної вищої освіти в цілому і якихось окремих її сторін.

Тематика історико-педагогічних наукових розвідок останніх років у площині зазначеної традиції є досить широкою і різноманітною: від загальних питань вищої педагогічної освіти (А.М.Алексюк, О.В.Глузман, Н.М.Дем'яненко, О.А.Лавріненко, О.О.Любар, Д.Т.Федоренко, В.К.Майборода) до окремих історичних аспектів професійної підготовки вчителів конкретних навчальних предметів (К.Б.Авраменко, Р.І.Антонюк, А.А.Булда, С.О.Нікітчина).

Водночас спостерігається повна відсутність досліджень історико-педагогічного характеру стосовно підготовки вчителя іноземних мов. Побіжний розгляд професійно-педагогічного забезпечення процесу навчання іноземних мов у школах України в 1917-1933 рр. здійснений у дисертаційній роботі Н.В.Борисової (2004 р.). Головна увага в сучасних дослідженнях з питань професійної освіти майбутніх вчителів іноземних мов зосереджується на проблемах формування професійної компетентності (В.В. Баркасі) та культури педагогічного спілкування (С.О.Рябушко) майбутніх учителів іноземних мов, їх методичній (С.Ю.Ніколаєва, Г.С.Бадаєнц, О.Б.Бігич, Н.О.Бражник, С.В.Гапонова, К.І.Онищенко, Л.А.Сажко, Н.К.Скляренко, М.І.Соловей, Е.Г.Хоменко та інші) та психолого-педагогічній (Н.А.Молодиченко, О.М.Трубіцина) підготовці, на дидактичних засадах професійної діяльності (С.В.Будак, Ю.С.Стиркіна) та підготовці до виховної роботи (Н.В.Савчак).

Зважаючи на відкритість теми історичних витоків сучасної системи професійної підготовки вчителя іноземної мови та її вагомість для системної розробки професійного забезпечення оновленої нині моделі іншомовної шкільної освіти, задачі даної статті бачимо в дослідженні історичних віх у становленні вищої професійної освіти вчителя іноземної мови та особливостей змістовного і організаційного компонентів навчального процесу на історико-філологічних факультетах університетів Харкова, Києва та Одеси з часу їх заснування в XIX ст. і до моменту реорганізації в 1920 р.

З початком створення в Російській імперії єдиної державної освітньої системи з певною ієрархічною структурою початкових і середніх навчальних закладів у кожному шкільному окрузі університети очолили її. Вони мали готувати своїх слухачів до державної служби, а також до медичної і педагогічної професій, у тому числі стати „розсадником” викладачів

середніх шкіл, зокрема гімназій. За „Статутом університетів Російської імперії” (1804 р.), до їх структури входили 4 відділення (згодом факультети): словесний (пізніше історико-філологічний), фізико-математичний, юридичний і медичний. Підготовка викладачів іноземних мов для гімназій - єдиного типу середньої школи, де викладалися іноземні мови, здійснювалася на словесному факультеті. Хоча в гімназіях викладалися і класичні (латина та грецька), і нові (німецька, французька) мови, університети опікувалися головним чином підготовкою вчителів класичних мов. Для цього в рамках словесних факультетів відкривалися відділення стародавніх мов. Нових мов у гімназіях навчали здебільшого вчителі-іноземці, носії мов, які далеко не завжди мали для цього відповідну освіту.

В Україні в XIX ст. були засновані три університети: Харківський (1805 р.), Київський (1834 р.) та Новоросійський (1865 р.). У Харківському університеті розподіл студентів словесного факультету за спеціальностями (предметами) практикувався з першого року дії Статуту 1804 р.: були відкриті кафедра грецької мови і грецької словесності та кафедра стародавностей і мови латинської [6, 17-18]. Першим професором по кафедрі грецької мови і грецької словесності був член паризької академії надписів і національного інституту в Парижі Я.Белен-де-Баллю, який викладав початкові правила грецької мови за власною методикою. Перший професор кафедри стародавностей і мови латинської Л.Умляуф до того викладав німецьку літературу в Львівському університеті [6, 18-19]. Хоча на словесному факультеті не передбачалась штатна кафедра педагогіки, як зазначається в історичних документах, читання лекцій з педагогіки, методики та історії педагогіки протягом першого десятиліття існування університету велося безперервно, оскільки того вимагали практичні потреби [6, 30]. Кількість студентів словесного факультету від самого початку була невеликою у порівнянні з іншими. Так, за відомостями, зібраними професором Д.І.Багалеем, за час з 1808 по 1834 рр. його закінчили 97 кандидатів та 101 дійсний студент [6, 40].

Проблема спеціальної підготовки вчителів, за Статутом 1804 р., вирішувалася за допомогою створених при університетах педагогічних інститутів закритого типу з трирічним терміном навчання. Педагогічні інститути були відкриті при Харківському (1811 р.) та Київському (1834 р.) університетах і діяли до 1859 р.

До педагогічних інститутів приймалися випускники університетів (24 особи). Протягом перших двох років вони мали прослухати необхідні теоретичні курси з педагогіки, дидактики, мови та літератури, спеціальних предметів, включених у гімназійний курс. Третій рік відводився на практичну педагогічну підготовку, яка передбачала, що вчительські кандидати займатимуться самостійними заняттями і практичними вправами за обраною спеціальністю, читатимуть пробні лекції та даватимуть уроки в гімназії під керівництвом професорів університету. Останні були зобов'язані присвячувати одну годину в тиждень консультуванню вчительських кандидатів, а директор інституту керував їхньою викладацькою діяльністю [9, 2-3]. Після закінчення інституту слухачі отримували ступінь викладача гімназії і були зобов'язані відпрацювати на вчительській посаді не менше 6 років.

До складу словесного факультету Харківського університету на час його заснування входило шість кафедр. За новим Статутом Російських університетів 1835 р. словесний факультет приєднувався до фізико-математичного і разом з ним утворював філософський факультет [6, 5]. Цей же статут ввів розподіл факультетів на відділення, змінив склад і збільшив кількість кафедр 1-го (словесного) відділення філософського факультету університетів до дев'яти. З переліку кафедр, які забезпечували професійну підготовку вчителя стародавніх мов, можна зробити висновок, що студенти словесного відділення отримували широку гуманітарну освіту, яка поєднувала вивчення стародавньої філософії, культури і мов зі знайомством з російською та іншими мовами (слов'янськими та східними), літературою, історією та політичною економією. Загальними для вивчення всіма студентами університету були нові мови (французька, німецька, англійська, згодом ще й італійська), а також „приятня искусства и гимнастическія упражненія” – малювання, музика, танці, фехтування, верхова їзда [6, 7]. Час від часу факультет вводив до складу навчальних предметів психологію, логіку і педагогіку.

Аналіз діяльності університетів першої половини ХІХ століття, проведений О.В.Глузманом, дозволив стверджувати, що особливістю організації процесу навчання в них була курсова система підготовки, при якій студенти переводилися з курсу на курс за умови успішно складених заключних іспитів [1].

У Київському університеті Св. Володимира (1834 р.) підготовка вчителів стародавніх мов також здійснювалася на словесному відділенні філософського факультету. Викладачі гімназій готувалися головним чином з числа так званих казеннокоштных студентів. За деякими даними [15, 258], наприкінці 40-х рр. в університеті нараховувалося 130 таких осіб, з яких 30 навчалося на словесному відділенні філософського факультету. Підготовці вчителів стародавньої словесності в університеті приділялася особлива увага, бо ця спеціальність рахувалася однією з найбільш потрібних в умовах розширення мережі середніх шкіл і збільшення годин на латинську та грецьку мови, античну літературу й історію, які з 1828 р. зайняли головне місце у навчальному плані гімназій. Тому потреба у вчителях стародавніх мов і словесності була дуже гострою. Велике значення надавалося практичним заняттям студентів. За рішенням Ради Київського університету, з 1835 такі заняття переносилися у школи [2, 23].

У деяких радянських історико-педагогічних дослідженнях відзначається, що про практичну діяльність педагогічних інститутів при університетах відомо дуже небагато, зокрема, з тієї причини, що вони фактично не діяли, а рахувалися суто формально. Стан діяльності інститутів визнається як незадовільний. Зокрема, наводиться приклад педагогічного інституту при Харківському університеті. Студенти-кандидати прослуховували тут курс дидактики і методики, але директор інституту професор Х.Ф.Роммель, який читав ці курси, у своїх лекціях так захоплювався метафізичними умовиводами та ідеалістичною психологією, що на питання педагогіки та дидактики не вистачало часу. Відповідно дослідниками робиться висновок, що при такій організації підготовки результати діяльності інституту були дуже обмеженими [12, 270-273].

Ця точка зору заперечується наступними українськими історико-педагогічними розвідками, побудованими на вивченні архівних матеріалів та аналізі історичних фактів [2]. У ході вивчення процесу формування основ загальнопедагогічної підготовки вчителя в діяльності університетських педагогічних інститутів в Україні було встановлено, що ця підготовка мала яскраво виражену практичну спрямованість. Були виділені й проаналізовані особливості її започаткування у зазначений період, доводилося, що завдяки педагогічним інститутам було розпочате формування професійної підготовки вчителя як самостійної галузі, відбулося виділення педагогічних дисциплін з циклу філософсько-релігійних наук, відокремлення педагогіки від філософії.

Зауважимо, що навіть за умов паралельного функціонування педагогічних інститутів в структурі університетів останні не відмовилися від своєї участі у процесі професійної підготовки вчителів. Наприклад, студенти Харківського університету, які збиралися стати викладачами стародавніх мов, проходили педагогічну практику в Слобожансько-Українській гімназії. Протягом 2-4 тижнів вони відвідували уроки вчителів гімназії по всім предметам, потім подавали в училищний комітет університету свої зауваження з приводу побаченого і після цього проводили два уроки за спеціальністю в присутності одного чи двох професорів університету. Після закінчення курсу проводилися іспити на вчительську посаду, за результатами яких видавалися відповідні свідоцтва [12, 404.].

У 1850 р. вийшло розпорядження Міністерства народної освіти та імператорський указ про закриття в університетах кафедр філософії і заснування натомість кафедр педагогіки [17], що стало позитивним моментом у підготовці вчителів стародавніх мов, оскільки ці педагогіки відкривалися саме при історико-філологічних факультетах. У цьому ж році відбулося роз'єднання фізико-математичного і словесного відділень філософського факультету, а останнє отримало назву історико-філологічного факультету [6, 5]. Таким чином, майбутні вчителі класичних мов і словесності опинялися в особливо сприятливому положенні в плані педагогічного забезпечення їхньої професійної підготовки. На історико-

філологічному факультеті педагогіка була головним предмет викладання, а на інших факультетах – другорядним [18].

В результаті посиленої дискусії кінця 50-х років XIX ст. навколо педагогічних інститутів при університетах у 1859 р. вони були закриті. Натомість Ученою радою Міністерства народної освіти і Головним управлінням училищами висувається пропозиція відкрити з 1860р. дворічні педагогічні курси на базі університетів. Слухачами курсів могли стати лише випускники університетів, які бажали спробувати себе у викладанні певної навчальної дисципліни. Як слідує з переліку спеціалізованих напрямів підготовки, наведеному в Положенні про окружні педагогічні курси (березень 1860 р.), ними передбачалася підготовка вчителів за шістьма розділами гімназійного курсу, в тому числі за стародавніми і новими мовами [19]. Таким чином, у складі дворічних педагогічних курсів при університетах уперше з'явилося окреме відділення для підготовки вчителів нових мов. Показово, що в період навчання в університеті стипендії призначалися лише тим студентам, які брали на себе зобов'язання після його закінчення вступити на педагогічні курси [11, 194-195].

Слухачі курсів отримували посилену теоретичну і практичну підготовку за певним напрямом. Теоретична підготовка полягала у самостійному вивченні предметів обраного розділу під керівництвом професорів університету. Обов'язковими для всіх напрямів спеціалізації були лекції з педагогіки й дидактики. Практична підготовка здійснювалася у вигляді педагогічної практики, під час якої курсанти спочатку відвідували заняття у гімназіях з метою ознайомлення з методами і прийомами роботи кращих учителів, а потім самі викладали обрану дисципліну під наглядом досвідченого вчителя гімназії. Крім того, практиканти виконували обов'язки вихователя і опікувалися гімназистами на перервах чи під час виконання домашніх завдань [11, 203].

Проте сподівання на те, що курси переберуть на себе функцію головного джерела педагогічних кадрів, виявилися марними. Вже після перших кількох років їх діяльності виявилось, що вони нездатні задовольнити зростаючі вимоги середньої школи, особливо у вчителів стародавніх мов у контексті нової шкільної реформи 1864 р. Крім того, додаткові два роки навчання на педагогічних курсах, як виявилось, не давали студентам університетів ніяких реальних привілеїв у подальшому працевлаштуванні. Місце викладача гімназії, особливо з латинської та грецької мов, випускник університету міг отримати фактично без особливих зусиль, додаткових курсів і складних заключних іспитів – через величезну потребу в таких фахівцях.

Міністерство і педагогічна громадськість дуже швидко переконалися у нераціональності і невиправданості такої надбудови над університетською освітою, яку становили педагогічні курси, і після кількох спроб їх реорганізувати зовсім відмовилися від них у 1867 р.

Закриття університетських педагогічних курсів не призвело до посилення педагогізації університетів. Навпаки, воно проходило паралельно з більш вузькою спеціалізацією університетської підготовки вчителів. Зокрема, в Київському університеті в 1867 р., відповідно до політики університетського статуту 1863 р., відбулася реструктуризація історико-філологічного факультету за трьома відділеннями: класичним, слов'яно-російським та історичним. До того часу студенти факультету впродовж 4-х років навчання мусіли обов'язково прослухати курси з усіх предметів, які викладалися на факультеті. У проекті „Програми викладання та іспитів для студентів історико-філологічного факультету”, винесеному на Раду Київського університету, після його обговорення зазначалося, що для всіх студентів факультету протягом перших двох років навчання повинні бути прочитані: богослов'я, логіка, психологія, грецька і латинська мови, церковно-слов'янська граматики, порівняльна граматики індо-європейських мов, історія російської мови, історія російської літератури, російська історія, найважливіші епохи загальної стародавньої, середньої і нової історії, церковна історія. Тільки після успішних іспитів з цих предметів студенти можуть вступати на одне з трьох відділень. Починаючи з п'ятого семестру, студенти слухають лекції із спеціальних та допоміжних предметів. Педагогіка при цьому рахувалася допоміжним

предметом [4]. У Харківському університеті розділення історико-філологічного факультету на відділення відбулося у 1870/71 навчальному році [6, 10].

У 1865 р. до університетів у Харкові та Києві долучився Новоросійський університет (Одеса), у складі історико-філологічного факультету якого було три відділення: класичної і слов'яно-російської філології та історичних наук. Спеціалізованого відділення для підготовки вчителів нових мов не існувало. Разом з закриттям університетських педагогічних курсів ці відділення зникли з освітнього поля України. Нові мови залишалися існувати у ранзі загальноуніверситетських навчальних предметів. Хоча певні зрушення у цьому плані все ж були: у 1865 р. вийшло розпорядження міністерства народної освіти про те, щоб одна з нових мов (на вибір студента) вивчалася на історико-філологічному факультеті як обов'язкова [6, 8]. Можна припустити, що у такий спосіб держава планувала вийти зі скрутного положення з заповненням численних вакансій вчителів нових мов у гімназіях після реформи середньої школи 1864 р.

У середині 1870-х рр. Міністерством народної освіти розглядався проект створення спеціального навчального закладу для підготовки на противагу іноземцям-носіям мови власних вчителів німецької і французької мов [5]. Проте далі намірів справи не пішли. Очевидно, що одним з визначальних чинників відсутності диференціації між відділеннями стародавніх і нових мов у структурі історико-філологічних факультетів було використання аналогічної методики при викладанні як стародавніх, так і нових мов. Таку ж методику випускники факультетів несли в гімназії. У цілому методична підготовка майбутніх вчителів іноземних мов у стінах вузу була на той час мізерною, оскільки методика викладання іноземних мов як наука тільки починала формуватися.

Шкільна реформа 1871р., остаточно проголосивши панування класичної гімназії з посиленням викладанням стародавніх мов (понад 41% усього навчального часу), перетворила нестачу вчителів цих мов у справжнє стихійне лихо. Тому в новому університетському статуті 1884 р. був зроблений рішучий крок: з метою заповнення прогалини у викладачах стародавніх мов відмінено поділ історико-філологічного факультету на три відділення. Натомість основними предметами вивчення для всіх його студентів протягом чотирьох років університетського курсу стали класична філологія і стародавня філософія. Решта наук розподілялися на дві групи: наук словесних і історичних [14, 621]. Педагогічна підготовка вчителів стародавніх мов на факультеті ні у 80-х, ні в 90-х рр. ХІХ ст. не покращилася: педагогіка в цей час не читалася як самостійна навчальна дисципліна.

Проте здійснена міністерством реорганізація історико-філологічних факультетів була сприйнята як перетворення університетського курсу в повторення гімназійного і негайно викликала зменшення кількості вступників. Наприклад, на історико-філологічний факультет Харківського університету в 1885 р. вступило 26 студентів, у 1886 р. – 18, у 1887 р. – 10, у 1888 р. – лише 7 [7, 305]. Тому перевага класичної філології на історико-філологічних факультетах була нетривалою. У 1889 р. історико-філологічні факультети повернулися до колишньої структури, затвердженої Статутом 1863р. [14, 621].

У ХХ століття освітня система Російської імперії увійшла в розпал дискусій про характер середньої освіти, професійну підготовку вчителя середньої школи і модель вищого педагогічного закладу. Класична середня освіта вступала у все більше протиріччя з потребами господарського, культурного і соціального росту капіталістичного суспільства і, навпаки, все більшої актуальності набували нові мови.

У 1902 р. міністерська комісія з реформи вищої школи скликала підкомісію для розробки головних положень щодо покращення професійно-педагогічної підготовки вчителів середньої школи в системі університетської освіти. Нею було відмічено, що університети мають усі засоби для загальної наукової підготовки у розмірах, у яких вона необхідна для викладача середньої школи, а також цілком можуть взяти на себе теоретичну педагогічну підготовку. Відповідно, проводилася думка, що тільки університети та навчальні заклади університетського типу мали б стати тими установами, де б відбувалася підготовка педагогів [1, 137]. Теоретико-педагогічній підготовці майбутніх вчителів мало сприяти

посилення педагогічної спрямованості основних університетських курсів, тобто узгодження їх з потребами викладання відповідних навчальних предметів у середній школі.

Паралельно спроби реформувати систему підготовки вчителя здійснювалися і в окремих університетах. Так, у 1902 р. спеціальною комісією, створеною на історико-філологічному факультеті Київського університету, були переглянуті навчальні плани. Після шкільної реформи 1901 р. грецька мова майже зникла з гімназій, а курс латини був скорочений, тому потреба у вчителях зменшилася. Натомість збільшувався попит на викладачів західноєвропейських мов. Крім того, у змісті шкільної освіти намітилося різке розмежування цілей і принципів вивчення іноземних мов: викладання стародавніх мов мало виходити з принципу науковості, а нових – з принципу практичної корисності. Відповідно, у колись єдиній методиці навчання мов почали формуватися різні принципові підходи. Ці життєві і наукові реалії викликали в університеті Св. Володимира у 1902 р. необхідність перебудови структури факультету і виділення в ній відділення романо-германської філології [16]. Було запропоноване введення на факультеті спеціальних іспитів для отримання звання вчителя.

У Харківському університеті проектування романо-германського відділення при історико-філологічному факультеті розпочалося ще в 1889 р. Проте на практиці до цього проекту повернулися лише через 10 років, коли усталена організація факультетського викладання була признана мало відповідною стану історико-філологічної науки і практичним потребам історико-філологічної освіти. В 1901 р. у міністерство був знову поданий детальний проект створення відділення романо-германської філології з поділом на романський і германський підрозділи [6, 12]. І знову вирішення питання було відкладене на кілька років до виділення асигнувань на організацію викладання на цьому відділенні.

Передбачалося, що студенти романо-германського відділення протягом 3-го і 4-го курсів вивчатимуть романські/ германські наріччя, історію французької/ німецької мови та історію західноєвропейської літератури. Особлива увага зверталася на практичні заняття з мов. Рівень професійної підготовки вчителів іноземних мов був посилений з квітня 1904 р. завдяки відновленню на історико-філологічних факультетах викладання педагогіки як обов'язкового предмета. Зокрема, на романо-германському відділенні планувалося по 2 год педагогіки та методики викладання нових мов на 4-му курсі [6, 150].

Таким чином, уперше в системі університетської підготовки в Україні на початку ХХ ст. був взятий курс на професійну підготовку вчителів нових західноєвропейських мов у Київському та Харківському університетах. Огляд викладання на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету засвідчує відсутність спеціалізованого романо-германського відділення [10].

У період з 1900 по 1917 рр. в Україні продовжувалася професійна підготовка вчителів стародавніх і романо-германських мов. Причому з 1906р., внаслідок радикальних змін в умовах прийому і зняття обмежень на вищу освіту для жінок, кількість слухачів історико-філологічних факультетів (студентів та вільних слухачів) почала різко збільшуватися.

Наступний етап розвитку української університетської освіти, що розпочався після лютневої 1917 р. революції в Росії, поставив на повістку денну створення нової вищої школи для підготовки нових педагогічних кадрів. 30 липня 1918 р. університети Св.Володимира в Києві, Харківський та Новоросійський були проголошені державними університетами України. У цьому ж році був відкритий Катеринославський університет.

Революційна перебудова системи вищої освіти України в 1919-1920 рр. перш за все торкнулася університетів. У дусі часу вона була спрямована на посилення підготовки спеціалістів, що володіють конкретними професійними навичками. Наука оголошувалася знаряддям для організації різних сторін „соціально-трудового життя” [3, 51]. Особливо гостра критики за відірваність від сучасного життя лунала на адресу історико-філологічних та фізико-математичних факультетів, які сприймалися як залишки старорежимної політики утвердження класичної освіти у середній школі. Стародавні мови асоціювалися також з релігійними мотивами у змісті шкільної освіти, тому вони виключалися з навчальних

закладів. Щодо вивчення нових мов, то вони залишалися у „Проекті єдиної трудової школи на Україні” [13], проте кількість відведених на них годин скорочувалася, а натомість запроваджувалися предмети українознавчого характеру.

Досліджуючи цей період, В.К.Майборода зазначає, що всеукраїнські наради з питань освіти ставили питання про необхідність побудови вищого педагогічного закладу за функціональною ознакою (соцвих, профосвіта, політосвіта) [8, 30]. На думку нової радянської влади, дореволюційні університети, були нездатні виконувати такі функції. Тому їх діяльність була поступово припинена протягом 1920 р. З двох старших курсів історично-філологічного та фізико-математичного факультетів університетів створювалися тимчасові педагогічні курси, які існували недовго і значного сліду в професійній підготовці вчителів не залишили. На базі інших курсів та факультетів організовувалися інститути народної освіти.

Підсумовуючи шлях, пройдений університетською системою підготовки учителів іноземної мови в Україні, можна виділити наступні етапи:

1805-1811 рр. – відкриття словесного факультету в стінах першого університету в Україні (Харків), запровадження розподілу студентів по спеціальностям (предметам), забезпечення викладання грецької і латинської мов, складання навчального плану, започаткування читання лекцій з педагогіки, методики та історії педагогіки;

1811-1859 рр. - спеціальна підготовка вчительських кадрів у Харківському (з 1811 р.) та Київському (з 1834 р.) університетських педагогічних інститутах закритого типу з трирічним терміном навчання; одночасно теоретична і практична підготовка майбутніх вчителів стародавніх мов для гімназій продовжувала здійснюватися самими університетами, де після закінчення курсу проводилися іспити на вчительську посаду, за результатами яких видавалися відповідні свідоцтва;

1860-1867 рр. – з'являється і діє ще одна форма післяуніверситетської професійної підготовки вчителя – дворічні педагогічні курси на базі університетів, до переліку напрямів підготовки яких входили стародавні мови і (вперше!) нові мови;

1867–1884 рр. – звуження спеціалізації університетської підготовки вчителів, реструктуризація історико-філологічного факультету за трьома відділеннями: класичним, слов'яно-російським та історичним;

1884 – 1889 рр. – короткочасна відміна поділу історико-філологічного факультету на три відділення, натомість концентрація спеціалізації усіх студентів цих факультетів навколо класичної філології та стародавньої філософії;

1889-1902 рр. – повернення історико-філологічних факультетів до вузькоспеціалізованої структури, звуження загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів як результат відсутності педагогіки як навчальної дисципліни;

1902- 1920рр. – зумовлена практичною необхідністю і підтримана шкільною реформою поява романо-германського відділення в структурі історико-філологічних факультетів університетів, посилення педагогізації цих факультетів в результаті відновлення з 1904 р. педагогіки як обов'язкового навчального предмета, входження університетів у процес реформування вищої освіти, яке закінчилося їх закриттям.

На цьому етапі процес формування системи професійної підготовки вчителя іноземної мови не закінчується, а лише набуває нових форм, аналіз яких має стати предметом наступних досліджень.

Література

- 1.Глузман А.В. *Університетское педагогическое образование: опыт системного исследования.* – К.: изд. центр „Просвіта”, 1997. – 307с.
- 2.Дем'яненко Н.М. *Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX- перша третина XX ст.): Монографія.* – К.: ІЗМН, 1998. – 328 с.
- 3.*Збірник декретів, постанов, наказів та розпоряджень по Народному Комісаріату Освіти У.С.Р.Р. Випуск I.* – Харків: Видання Народного Комісаріату Освіти, 1920. – 60с.

4. Известия о деятельности и состоянии наших учебных заведений. Университеты// Журнал Министерства народного просвещения. – 1875. – Ч.179. – С.11-12.
5. Извлечение из Всеподданнейшаго отчета г.министра народного просвещения за 1873 годъ// Журнал Министерства Народнаго Просвещения.–1875г.–ч. CLXXX– июль-август. – С.1-65.
6. Историко-филологический факультет Харьковского университета за 100 летъ его существования (1805-1905)/ Под ред. Халанского М.Г. и Багалъя Д.И. – Харьков: Издание университета, 1908. – 390 с.
7. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805-1905). – Харьков, 1906. – с.305
8. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.). – К.: Либідь, 1992. – 196 с.
9. Материалы по вопросу о приготовлении учителей для прогимназий и гимназий.–СПб.,1865.
10. Обзорение преподавания на историко-філологическом факультете Императорского Новороссийского университета в 1910-1911 акад.году. – Одесса: Экономическая типография, 1910. – 20 с.
11. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Вторая половина XIX в. / Отв. ред. А.И.Пискунов. – М.:Педагогика, 1976. – 600 с.
12. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. XVIIIв. – первая половина XIX в. Отв. ред. М.Ф.Шабаева. – М.: Педагогика, 1973. – 608 с.
13. Проект єдиної трудової школи на Вкраїні. Книга 1. Основна школа. – Кам'янець-Подільський: Дністер, 1919. – 172с.
14. Рождественській С. В. Историческій обзоръ дѣятельности Министерства Нар. Просвещения 1802-1902. - Петербургъ, 1902. –785 с.
15. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Підготував Ю.Вільчинський. 2-ге вид. – Львів: Афіша, 2001. – 664с.
16. Держ. арх. м.Києва, ф.16, оп.474, спр.21
17. ЦДІА України, ф.707, оп.16, спр. 612, арк. 1.
18. ЦДІА України, ф.707, оп.16, спр. 612, арк. 16, 18
19. ЦДІА України, ф.707, оп.160, спр. 38, ч.1., арк. 112, 272.

Мисечко О.Е. Подготовка будущих учителей иностранных языков в истории университетского педагогического образования в Украине (XIX – начало XX ст.)

В статье представлены результаты ретроспективного исследования процесса становления высшего профессионального образования учителей иностранных языков (древних и новых) и особенности содержательного и организационного компонентов в истории деятельности историко-филологических факультетов университетов Харькова, Киева и Одессы со времени их основания в XIX ст. и до момента реорганизации в 1920 г.

Ключевые слова: профессиональная подготовка учителя иностранного языка, словесный (историко-филологический) факультет университета, университетский педагогический институт, двухлетние педагогические курсы, древние языки, новые языки, классическое и романо-германское отделения.

Myssechko O.Ye. Professional Training of Future Teachers of Foreign Languages in the History of University Pedagogical Education in Ukraine (XIX-th c. – beginning of the XX-th c.)

The article presents some results of a retrospective research of the process of establishing the system of higher professional education of foreign languages teachers during the period of 1805-1920 yy. Peculiarities of organization and curriculum of the Faculty of History and Philology of Kharkiv, Kyiv and Odessa Universities are analysed.

Key words: professional training of foreign languages teachers, university faculty of History and Philology, pedagogical institute, two-year pedagogical courses, Classics, Western-European languages, Classics department, Western-European languages department .